

KÖL TİĞİN VE BİLGE KAĞAN YAZITLARININ ORTAK METİNLERİNDE ANLAMLI ELEMANLAR DÜZEYİNDE KARŞILAŞILAN FARKLILIKLAR*

Osman MERT**

Özet:

Köl Tigin Yazıtı'nın güney ve doğu yüzlerindeki metnin önemli bir kısmı, Bilge Kağan Yazıtı'nın kuzey ve doğu yüzlerine, cümleler ve kelimeler büyük oranda korunarak, birtakım değişikliklerle aktarılmıştır. Bu aktarma sırasında yapılan değişikliklerin bir kısmı da kelime, kelime grubu ya da cümle düzeyinde gerçekleşmiştir.

Bu çalışmada Bilge Kağan Yazıtı üzerindeki yazı alanının genişliği ve anlaşılabilirlik dikkate alınarak metnin tekrar yapılandırılması sırasında ortaya çıkan bu farklılıkların belirlenmesi amacıyla, önce Köl Tigin ve Bilge Kağan yazıtlarındaki ortak metin, anlamlı elemanların seçimi ve kullanımıyla ilgili olarak karşılaştırılmış; ardından da yapılan değişiklikler tespit edilerek gerekçeleriyle birlikte değerlendirilmiştir.

Anahtar kelimeler: Köl Tigin Yazıtı, Bilge Kağan Yazıtı.

The Differences Encountered in the Joint Texts of Köl Tigin and Bilge Kagan Inscriptions at the Level of the Significant Elements

Abstract:

A considerable part of the text on the South and east sides of the Köl Tigin Inscription was transferred to the north and east sides of the Bilge Kagan Inscription with some changes substantially preserving the sentences and the words. Part of the changes made during this transfer was held at word, word group or sentence level.

In this study, the joint text in the Köl Tigin and Bilge Kagan Inscriptions has been compared in terms of the choice and the employment of significant elements

* Bu yazı "Milletlerarası (Kök) Türk Harfli Yazıtlar ve Güncel Sorunları Kongresi"nde (25-29 Mayıs 2016, Bişkek-KIRGIZISTAN) sunulmuş bildiri metninin gözden geçirilmiş şeklidir.

** Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü, osmanmert@gmail.com.

in an attempt to determine the differences arose during the restructuring of the text considering the width of the text area on Bilge Kağan Inscription and intelligibility; and subsequently, the changes made have been identified and evaluated along with the justifications.

Keywords: *Köl Tigin Inscription, Bilge Kağan Inscription.*

Ø. Giriş:

Köl Tigin Yazıtı'nın (KT) güney yüzünün 1-11. satırları ile doğu yüzünün 1-30. satırları arasında yer alan metin, üç yıl sonra Bilge Kağan Yazıtı'nın (BK) kuzey yüzünün 1-8. satırları ile doğu yüzünün 2-24. satırları arasında, cümleler ve kelimeler büyük oranda korunarak, birtakım değişikliklerle aktarılmıştır (Mert 2010: 169-171; Mert 2011: 431).

Bilge Kağan Yazıtı'nın metnini oluşturmadan Köl Tigin Yazıtı'nın metnini iyi analiz eden Tengri Kağan, Köl Tigin Yazıtı'nda birinci derecede Köl Tigin'le ve Köl Tigin'in cenaze töreniyle ilgili olan bölümleri dışarıda bırakmış; metnin Bilge Kağan'ın ve ondan önceki kağanların Türk halkı için yaptıklarının anlatıldığı; Çin'e karşı Türk halkının uyarıldığı; Bilge Kağan'ın Türk halkına nasihatlerinin, tavsiyelerinin, birlik beraberlik mesajlarının bulunduğu bölümlerini harf, ek ve anlamlı eleman düzeyinde küçük müdahalelerle yapılandırarak Bilge Kağan Yazıtı'na aktarmıştır. Aktarma sırasında yazı alanını da dikkate alan Tengri Kağan, mesajın 1/1 anlaşılabilirliği durumlarda bazen anlamlı elemanlar düzeyinde tasarrufa gitmiş; bazen sözcük düzeyinde değişiklik yapmış; bir cümlede de vurgu amacıyla anlamlı elemanların yerlerini değiştirmiştir.

1. Köl Tigin ve Bilge Kağan Yazıtlarının Ortak Metinlerinde Anlamlı Elemanlar Düzeyinde Karşılaşılan Farklılıklar:

1.1. Sözcüklerin İşaretlenmesiyle İlgili Karşılaşılan Farklılıklar:

1.1.1. Köl Tigin Yazıtı'nda Olmamasına Rağmen Bilge Kağan Yazıtı'nda Bulunan Sözcükler:

Ortak metin Bilge Kağan Yazıtı'na aktarılırken metnin tekrar değerlendirildiği ve yazı alanı da dikkate alınarak Köl Tigin Yazıtı'nda olmayan “𐰽𐰺 BK D4, 𐰽𐰺𐰽 BK D14, 𐰽𐰺𐰽𐰽 BKD16, 𐰽𐰺𐰽𐰽 BK D17, 𐰽𐰺𐰽𐰽 BKD18, 𐰽𐰺𐰽 : 𐰽𐰽𐰽𐰽𐰽 BKD 20, 𐰽𐰽𐰽 : 𐰽𐰽𐰽 BK D23, 𐰽𐰽𐰽 : 𐰽𐰽... BK D21” kavram işaretlerinin genellikle cümlelerin anlaşılabilirliğini arttırmak ve mesajı kuvvetlendirmek amacıyla uygun görevli dil öğeleriyle birlikte metne eklendiği tespit edilmiştir:

ΓκΥΝ : ƆƆƆ : ΓΥΥƆƆ : Γ...D>Ɔ : ΓκΥΝ

bilmedükin için bizinge yangiltukin yazıntukin için kağanı ölti buy[ruk]ı begleri yime ölti: Bilgisizliği yüzünden bize karşı hatalı hareket ettiğinden kağanları öldü, kumandanları (ve) beyleri de öldü. BK D16

..ƆƆD<>: [itip] yarat[ıp]

.....ƆƆD <ΓκΓ> Υ>ƆƆ>Ɔ : ƆƆΥΓƆƆ : ƆƆΥΓƆ>ƆƆƆ : Ɔ|κΓ : Ɔ>ƆΥΓΓƆ : ƆƆƆƆ

kögmen yir sub idisiz kalmazun tiyin az kırkız bodunug <itip> yarat[ıp] keltimiz süngüşdümüz]: Kögmen ülkesi sahipsiz kalmasın diye Az (ve) Kırgız halklarını örgütleyip geldik, savaştık. KT D20

1ƆƆD[ΓκΓ]: [itip] yaratıp

: Υ>ƆƆ>Ɔ : ƆƆΥΓƆƆ : ƆƆΥΓƆ : >ƆƆ..... : Ɔ|κΓ : Ɔ>ƆΥΓΓƆ : ƆƆƆƆ
.....ΥΥΝ.....ƆκΥƆ : 1ƆƆD[ΓκΓ]

kögmen yir sub idisiz [kal]mazun tiyin az kırkız bodunug [itip] yarat[ıp] keltim[jiz] süngüş[dümüz]: Kögmen ülkesi sahipsiz kalmasın diye Az (ve) Kırgız halklarını örgütleyip geldik, savaştık. BK D17

ƆƆκΓ<Ɔ> : <ança> itmiş

ΓκΥ : ƆƆΥΥΝκ : ƆƆΥ : ƆƆκΓ<Ɔ> : ƆƆΥΥƆƆ

ança kazanmış <ança> itmiş ilimiz törümüz erti: Onca zengin ve <onca> gelişmiş devletimiz vardı. KT D22

ΥƆκΓƆ> : ança itmiş

..... ƆƆΥΓ : ΥƆκΓƆ> : ΥƆƆΥΥƆƆ

ança kazanmış ança itmiş ilimiz [törümüz erti]: Onca zengin ve onca gelişmiş devletimiz vardı. BK D18

ƆƆΥƆκƆΥΓƆ<Ɔ> : bilmedük için

.....ƆƆΥƆκƆΥΓƆ

bilmedük için [yablakının için, eçim kagan uça bardı]: <O> bilgisizliğiniz yüzünden, kötü (davranışlarınız) yüzünden amcam kağan vefat etti. KT D24

ƆƆΥ : ƆƆƆκƆΥΓƆƆ : ol bilmedükügin için

Γ>ƆƆ : ƆΥ : >ƆƆκ : ƆƆΥ : >ƆƆƆ : ƆƆΥ : ƆƆƆκƆΥΓƆƆ

ol bilmedükügin için yablakının için, eçim kagan uça bardı: O bilgisizliğiniz yüzünden, kötü (davranışlarınız) yüzünden amcam kağan vefat etti. BK D20

<#MΓH> ʔJ>ϕ: tonlug <kıltım>³

#MΓHDJ : ʔ>ϑ>J : ʔʔΓA : <#MΓH> ʔJ>ϕ : ʔ>ϑ>J>J>J

yalang bodunug tonlug <kıltım> çıgany bodunug bay kıltım: Çıplak halkı *giyimli* <kıldım>, yoksul halkı zengin kıldım. KT D29

#MΓH : ʔJ>ϕ: tonlug kıltım

#MΓHDJ : ʔ>ϑ>J : ʔʔΓA : #MΓH : ʔJ>ϕ : ʔ>ϑ>J : J>J

yalang bodunug tonlug kıltım çıgany bodunug bay kıltım: Çıplak halkı *giyimli kıldım*, yoksul halkı zengin kıldım. BK D23

<ʔʔʔ : Hʔʔ >: <tigin eki şad>

#ʔxʔʔ#MΓ : Jʔʔʔʔ : Hʔʔʔʔʔ : #Hʔ <: ʔʔʔ : Hʔʔ >

<tigin eki şad>inim költigin birle sözleşdimiz: *Prens iki şad* (ve) kardeşim Köl Tigin ile konuşup anlaştık. KT D26

ʔʔʔ : Hʔʔ [h]: [t]igin eki şad

#ʔxʔʔ#MΓ : Jʔ..... : Hʔʔʔʔ..... : #Hʔ : ʔʔʔ : Hʔʔ [h]

[t]igin eki şad inim [kö]ltigin [bir]le sözleşdimiz: *Prens iki şad* (ve) kardeşim Köl Tigin ile konuşup anlaştık. BK D21

1.1.2. Köl Tigin Yazıtı'nda Olmasına Rağmen Bilge Kağan Yazıtı'nda Bulunmayan Sözcükler:

Ortak metin Bilge Kağan Yazıtı'na aktarılırken Köl Tigin Yazıtı'nda olan ve genellikle bulunduğu cümlede tekrar eden aynı ya da yakın anlamlı sözcüklerden birinin atıldığı görülmüştür. Ana metindeki bilgiyi birinci derecede etkilemeyen bu kavram işaretleri (<Jʔʔ>Γ↓H> BK D4, <: Hʔʔ > BK D10, <: JʔʔHʔΓA> BK D14, JʔJʔH <: Jʔʔʔʔ > BK D19, <Hʔʔʔ > BK D19, <MʔʔJ> BK D23, HʔʔʔJ : #ʔʔʔ <: HʔʔʔJ> : #ϕ>↓ BK D23, <<ʔʔʔ : ʔʔJ> > ʔJ>↓ : J>↓ BK D18), yazı alanı ve anlaşılabilirlik de dikkate alınarak üzerlerine gelen uygun görevli dil öğeleriyle birlikte buldukları cümleden çıkarılmıştır:

Jʔʔʔ↓H>J: buyrukı yeme

Hʔʔʔ#MΓ : Jʔʔʔ>>>J : Jʔʔʔʔʔʔ : ʔʔʔʔʔ : Jʔʔʔʔ : Jʔʔʔʔʔʔʔ

buyrukı yeme bilge ermiş erinç alp ermiş erinç begleri yeme bodunı yeme tüz ermiş: (Emirleri altındaki) kumandanları *da* akıllı imişler şüphesiz, cesur imişler şüphesiz. Beyleri de halkları da barış ve uyum içinde imişler şüphesiz. KT D3

3 Köl Tigin Yazıtı'nda söz konusu yapıda mesaj 1/1 ihtimal ile anlaşıldığından kelime seviyesinde tasarruf yapılırken, Bilge Kağan Yazıtı'nda kelime, vurgu amacıyla işaretlenmiştir.

<𐰽𐰺𐰍>𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍: buyrukı <yeme>

𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍 : 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍 : 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍 : <𐰽𐰺𐰍>𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍

.....𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍 : 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍 :

buyrukı <yeme> bilge ermiş erinç alp ermiş erinç begleri yeme bodunu [yeme tüz ermiş]: (Emirleri altındaki) kumandanları [*da*] akıllı imişler şüphesiz, cesur imişler şüphesiz. Beyleri de halkları da barış ve uyum içinde imişler şüphesiz. BK D4

𐰽𐰺𐰍: türük

𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍 : 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍 : 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍 : 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍 : 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍 : 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍 : 𐰽𐰺𐰍

üze türük tengrisi türük iduk yiri subı ança etmiş: Yukarıdaki Türk Tanrısı (ve) *Türk* kutsal yer ve su (ruhları) şöyle yapmışlar. KT D10, 11

<: 𐰽𐰺𐰍>: türük

𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍 : 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍 : 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍 : 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍 <: 𐰽𐰺𐰍> : 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍 : 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍

[üze] türük tengrisi <türük> iduk yiri subı ança etmiş erinç: Yukarıdaki Türk Tanrısı (ve) *Türk* kutsal yer ve su (ruhları) şöyle yapmışlar şüphesiz. BK D10

𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍: eçim kagan

: 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍 : 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍 : 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍 : 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍 : 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍 : 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍

𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍 : 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍 : 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍 : 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍

ol törüde üze eçim kagan olurtı eçim kagan olurupan türük bodunug yiçe itdi igitti: Yasa gereğince amcam kağan tahta oturdu. *Amcam kağan* tahta oturup Türk halkını yeniden düzenledi, doyurdu. KT D16

<: 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍>: eçim kagan

𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍 : 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍 : 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍 <: 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍>: 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍 : 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍 : 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍 ..𐰽𐰺𐰍

𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍 : 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍 : 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍 : 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍 :

ol [t]örüde üze eçim kagan olurtı <eçim kagan>⁴ olurupan türük bodunug yiçe itdi yiçe igitti: Yasa gereğince amcam kağan tahta oturdu. *Amcam kağan* tahta oturup Türk halkını yeniden düzenledi, yeniden doyurdu. BK D14

𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍 : 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍: bilge kaganın

𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍 : 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍 : 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍 : 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍 : 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍 : 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍

𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍 : 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍 : 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍 : 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍 :

küregügin için igidmiş bilge kaganın ermiş barmış edgü eling[e] kentü yangıltıg yablak kigürtüg: İtaatsizliğin yüzünden (seni) besleyip do-

4 Kelime grubu konteksten 1/1 ihtimal ile anlaşıldığı için Bilge Kağan Yazıtı'nda tasarrufa gidilmiştir.

𐰽𐰺𐰍𐰏𐰔𐰃 : 𐰽𐰺𐰎𐰏𐰔𐰃 : 𐰽𐰺𐰍𐰏𐰔𐰃 : 𐰽𐰽𐰔𐰃↓: kutum bar üçün ülügüm bar üçün

𐰽𐰺𐰎𐰏𐰔𐰃 : 𐰽𐰺𐰍𐰏𐰔𐰃 : 𐰽𐰺𐰎𐰏𐰔𐰃 : 𐰽𐰺𐰍𐰏𐰔𐰃 : 𐰽𐰽𐰔𐰃↓ : 𐰽𐰽𐰔𐰃𐰽𐰽𐰔𐰃 : 𐰽𐰽𐰔𐰃𐰽𐰽𐰔𐰃 : 𐰽𐰽𐰔𐰃𐰽𐰽𐰔𐰃

𐰽𐰽𐰔𐰃𐰽𐰽𐰔𐰃 : 𐰽𐰽𐰔𐰃𐰽𐰽𐰔𐰃 : 𐰽𐰽𐰔𐰃𐰽𐰽𐰔𐰃 :

[anta] kisre tengri yarlıkazu kutum bar üçün ülügüm bar üçün ölteçi bodunug tırgürü igittim: Ondan sonra, Tanrı esirgesin, *ilahi lütfum olduğu için, kısmetim olduğu için* ölecek halkı diriltip doyurdum. KT D29

𐰽𐰺𐰍𐰏𐰔𐰃 : 𐰽𐰺𐰎𐰏𐰔𐰃 <: 𐰽𐰺𐰍𐰏𐰔𐰃> : 𐰽𐰽𐰔𐰃↓: kutum <bar üçün> ülügüm bar üçün

: 𐰽𐰺𐰍𐰏𐰔𐰃 : 𐰽𐰺𐰎𐰏𐰔𐰃 : <: 𐰽𐰺𐰍𐰏𐰔𐰃> 𐰽𐰽𐰔𐰃↓ : 𐰽𐰺𐰍𐰏𐰔𐰃 : ↓𐰽𐰽𐰔𐰃𐰽𐰽𐰔𐰃 : 𐰽𐰽𐰔𐰃𐰽𐰽𐰔𐰃 : 𐰽𐰽𐰔𐰃𐰽𐰽𐰔𐰃

: 𐰽𐰽𐰔𐰃𐰽𐰽𐰔𐰃 : 𐰽𐰽𐰔𐰃𐰽𐰽𐰔𐰃 : 𐰽𐰽𐰔𐰃𐰽𐰽𐰔𐰃 : 𐰽𐰽𐰔𐰃𐰽𐰽𐰔𐰃

anta kisre tengri yarlıkaduk üçün kutum <bar üçün> ülügüm bar üçün ölteçi bodunug tırgürü igittim: Ondan sonra, Tanrı öyle buyurduğu için, *bahtım <olduğu için>, talihim olduğu için*, ölecek halkı diriltip doyurdum. BK D23

.....: 𐰽𐰽𐰔𐰃𐰽𐰽𐰔𐰃 : 𐰽𐰽𐰔𐰃↓ : 𐰽𐰽𐰔𐰃↓: kul kullug bolmış [erti]

.....: 𐰽𐰽𐰔𐰃𐰽𐰽𐰔𐰃 : 𐰽𐰽𐰔𐰃↓ : 𐰽𐰽𐰔𐰃↓ : 𐰽𐰽𐰔𐰃𐰽𐰽𐰔𐰃

ol ödke kul kullug bolmış [erti küng künglüg bolmış erti]: O devirde köleler (bile) köleli *olmuş idi*, cariyeler (bile) kadın hizmetkârlı olmuş idi. KT D21

𐰽𐰽𐰔𐰃𐰽𐰽𐰔𐰃 : 𐰽𐰽𐰔𐰃𐰽𐰽𐰔𐰃 : 𐰽𐰽𐰔𐰃𐰽𐰽𐰔𐰃 : <𐰽𐰽𐰔𐰃𐰽𐰽𐰔𐰃> 𐰽𐰽𐰔𐰃↓ : 𐰽𐰽𐰔𐰃↓: kul kullug <bolmuş erti> küng künglüg bolmış erti

𐰽𐰽𐰔𐰃𐰽𐰽𐰔𐰃 : 𐰽𐰽𐰔𐰃𐰽𐰽𐰔𐰃 : 𐰽𐰽𐰔𐰃𐰽𐰽𐰔𐰃 : <𐰽𐰽𐰔𐰃𐰽𐰽𐰔𐰃> : 𐰽𐰽𐰔𐰃↓ : 𐰽𐰽𐰔𐰃↓ : 𐰽𐰽𐰔𐰃𐰽𐰽𐰔𐰃 :

ol ödke kul kullug <bolmuş erti> küng künglüg bolmış erti: O devirde köleler (bile) köleli *<olmuş idi>*, cariyeler (bile) kadın hizmetkârlı olmuş idi. BK D18

1.2. Aynı Mesajın İfadesinde Farklı Sözcüklerin ya da Yapıların Kullanılması:

Ortak metin Bilge Kağan Yazıtı'na aktarılırken anlaşılabilirlik ve yazı alanı dikkate alınarak Köl Tigin Yazıtı'ndaki bazı anlamlı elemanların (ana metindeki mesaj korunarak) uygun görevli dil ögesiyle birlikte “𐰽𐰽𐰔𐰃 : 𐰽𐰽𐰔𐰃𐰽𐰽𐰔𐰃 KT D 7 > 𐰽𐰽𐰔𐰃𐰽𐰽𐰔𐰃𐰽𐰽𐰔𐰃 BK D 7, 𐰽𐰽𐰔𐰃𐰽𐰽𐰔𐰃𐰽𐰽𐰔𐰃 KT D 7 > 𐰽𐰽𐰔𐰃𐰽𐰽𐰔𐰃𐰽𐰽𐰔𐰃 BK D 7, 𐰽𐰽𐰔𐰃𐰽𐰽𐰔𐰃𐰽𐰽𐰔𐰃 KT D 17 > 𐰽𐰽𐰔𐰃𐰽𐰽𐰔𐰃 : 𐰽𐰽𐰔𐰃 BK D 15, 𐰽𐰽𐰔𐰃𐰽𐰽𐰔𐰃 : 𐰽𐰽𐰔𐰃𐰽𐰽𐰔𐰃 : 𐰽𐰽𐰔𐰃𐰽𐰽𐰔𐰃 KT D 19 > 𐰽𐰽𐰔𐰃𐰽𐰽𐰔𐰃𐰽𐰽𐰔𐰃 : 𐰽𐰽𐰔𐰃.... BK D 16, 𐰽𐰽𐰔𐰃𐰽𐰽𐰔𐰃𐰽𐰽𐰔𐰃 KT D 20 > 𐰽𐰽𐰔𐰃𐰽𐰽𐰔𐰃𐰽𐰽𐰔𐰃 BK D 17, 𐰽𐰽𐰔𐰃𐰽𐰽𐰔𐰃𐰽𐰽𐰔𐰃𐰽𐰽𐰔𐰃𐰽𐰽𐰔𐰃 KTD23 > 𐰽𐰽𐰔𐰃𐰽𐰽𐰔𐰃𐰽𐰽𐰔𐰃 : 𐰽𐰽𐰔𐰃.... BK D 19, 𐰽𐰽𐰔𐰃𐰽𐰽𐰔𐰃𐰽𐰽𐰔𐰃 : 𐰽𐰽𐰔𐰃𐰽𐰽𐰔𐰃𐰽𐰽𐰔𐰃

𐰆.𐰣𐰠𐰸𐰢𐰣𐰤 : 𐰆𐰣.....: [idi]siz kalmazun[tiy]in

.....𐰆.....𐰣𐰠𐰸𐰢𐰣𐰤 : 𐰆𐰣.....: ..𐰣𐰠.....𐰣𐰠

eç[ümüz apamız tutmuş yi]r su[b *idi*]siz kalmazun [tiy]in az bodunug itip yar[atıp.....]: Atalarımızın dedelerimizin zaptettiği yurt *sahipsiz kalmasın diye* Az halkını düzene sokup örgütleyerek.... BK D16

𐰆𐰣𐰠𐰸𐰢𐰣𐰤: özi yangıltı

𐰆𐰣𐰠𐰸𐰢𐰣𐰤

özi yangıltı: Kendisi yanıldı/ hata işledi. KT D20

𐰆𐰣𐰠𐰸𐰢𐰣𐰤: özi yazıntı

𐰆𐰣𐰠𐰸𐰢𐰣𐰤

özi yazıntı: Kendisi yanıldı / hata işledi. BK D17

𐰠𐰣 : 𐰆𐰢𐰢𐰣𐰤𐰣𐰠𐰸𐰢𐰣𐰤: ıduk ötüken yir

𐰣𐰠𐰸𐰢𐰣𐰤.....𐰠𐰣 : 𐰆𐰢𐰢𐰣𐰤𐰣𐰠𐰸𐰢𐰣𐰤

ıduk ötüken yir [bodun] bardıg: Kutsal Ötüken bölgesi halkı, (yerini yurdunu bırakıp) gittin. KT D23, 24

𐰠𐰣𐰣 : 𐰣𐰠𐰸𐰢𐰣𐰤.....: [ı]duk ö[tüken] yış

𐰣𐰠𐰸𐰢𐰣𐰤 : 𐰣𐰠𐰸𐰢𐰣𐰤𐰠𐰣𐰠𐰸𐰢𐰣𐰤𐰣 : 𐰣𐰠𐰸𐰢𐰣𐰤.....

[ı]duk ö[tüken] yış bodun bardıg: Kutsal Ötüken dağları halkı, (yerini yurdunu bırakıp) gittin. BK D19

𐰆𐰢𐰢𐰣𐰤𐰣𐰠𐰸𐰢𐰣𐰤 : 𐰆𐰢𐰢𐰣𐰤𐰣𐰠𐰸𐰢𐰣𐰤: subça yügürti

: 𐰣𐰢𐰢𐰣𐰤𐰣𐰠𐰸𐰢𐰣𐰤 : 𐰆𐰢𐰢𐰣𐰤𐰣𐰠𐰸𐰢𐰣𐰤 : 𐰣𐰠𐰸𐰢𐰣𐰤 : 𐰣𐰠𐰸𐰢𐰣𐰤 : 𐰣𐰠𐰸𐰢𐰣𐰤 : 𐰣𐰠𐰸𐰢𐰣𐰤 : 𐰣𐰠𐰸𐰢𐰣𐰤 : 𐰣𐰠𐰸𐰢𐰣𐰤

𐰆𐰢𐰢𐰣𐰤𐰣𐰠𐰸𐰢𐰣𐰤 : 𐰣𐰢𐰢𐰣𐰤𐰣𐰠𐰸𐰢𐰣𐰤𐰣𐰠𐰸𐰢𐰣𐰤 : 𐰆𐰢𐰢𐰣𐰤𐰣𐰠𐰸𐰢𐰣𐰤𐰣𐰠𐰸𐰢𐰣𐰤 : 𐰣𐰢𐰢𐰣𐰤𐰣𐰠𐰸𐰢𐰣𐰤 : 𐰣𐰢𐰢𐰣𐰤𐰣𐰠𐰸𐰢𐰣𐰤 : 𐰣𐰢𐰢𐰣𐰤𐰣𐰠𐰸𐰢𐰣𐰤 : 𐰣𐰢𐰢𐰣𐰤𐰣𐰠𐰸𐰢𐰣𐰤 : 𐰣𐰢𐰢𐰣𐰤𐰣𐰠𐰸𐰢𐰣𐰤

barduk yirde edgüg ol erinç kaning subça yügürti süngüküng tagça yatdı beglik urı oglung kul boltı eşilik kız oglung küng boltı: Gittiğiniz yerlerde kazancınız şu oldu, hiç şüphesiz: Kanlarınız su gibi aktı, kemikleriniz dağlar gibi yığıldı; bey olacak erkek evladınız köle oldu, hanım olacak kız evladınız cariyeye oldu. KT D24

𐰆𐰢𐰢𐰣𐰤𐰣𐰠𐰸𐰢𐰣𐰤 : 𐰆𐰢𐰢𐰣𐰤𐰣𐰠𐰸𐰢𐰣𐰤: ögüzçe yügürti

𐰣𐰢𐰢𐰣𐰤𐰣𐰠𐰸𐰢𐰣𐰤 : 𐰆𐰢𐰢𐰣𐰤𐰣𐰠𐰸𐰢𐰣𐰤 : 𐰆𐰢𐰢𐰣𐰤𐰣𐰠𐰸𐰢𐰣𐰤 : 𐰣𐰠𐰸𐰢𐰣𐰤.....𐰣𐰠𐰸𐰢𐰣𐰤 : 𐰣𐰠𐰸𐰢𐰣𐰤 : 𐰣𐰠𐰸𐰢𐰣𐰤 : 𐰣𐰠𐰸𐰢𐰣𐰤 : 𐰣𐰠𐰸𐰢𐰣𐰤

𐰣𐰢𐰢𐰣𐰤𐰣𐰠𐰸𐰢𐰣𐰤.....𐰣𐰠𐰸𐰢𐰣𐰤 : 𐰣𐰢𐰢𐰣𐰤𐰣𐰠𐰸𐰢𐰣𐰤 : 𐰣𐰢𐰢𐰣𐰤𐰣𐰠𐰸𐰢𐰣𐰤 : 𐰣𐰢𐰢𐰣𐰤𐰣𐰠𐰸𐰢𐰣𐰤 : 𐰣𐰢𐰢𐰣𐰤𐰣𐰠𐰸𐰢𐰣𐰤 : 𐰣𐰢𐰢𐰣𐰤𐰣𐰠𐰸𐰢𐰣𐰤 : 𐰣𐰢𐰢𐰣𐰤𐰣𐰠𐰸𐰢𐰣𐰤 : 𐰣𐰢𐰢𐰣𐰤𐰣𐰠𐰸𐰢𐰣𐰤

barduk yirde edgüg ol erinç [k]anınğ ögüzçe yügürti süngüküng tagça yatdı beglik urı oglungın kul kılıg eşilik [kız oglungın kü]ng kılıg: Gittiğiniz yerlerde kazancınız şu oldu, hiç şüphesiz: Kanınız ırmaklar gibi aktı, kemikleriniz dağlar gibi yığıldı; bey olacak erkek evladınızı köle yaptınız, hanım olacak kız evladınızı cariyeye yaptınız. BK D20

1.4. Sözcükten Büyük Anlamli Ögeler Düzeyinde Karşılaşılan Farklılıklar

1.4.1. Köl Tigin Yazıtı'nda Olmasına Rağmen Bilge Kağan Yazıtı'nda Bulunmayan Sözcükten Büyük Anlamli Ögeler:

Ortak metin Bilge Kağan Yazıtı'na aktarılırken Köl Tigin Yazıtı'nın doğu yüzünün 2. satırındaki “𐰽𐰺 : 𐰽𐰺𐰽𐰺: *hep almış, hep*” bölümü, yazı alanına göre mesaj düzeyinde değişikliğe gidilerek Bilge Kağan Yazıtı'na aktarılmamıştır:

𐰽𐰺 : 𐰽𐰺𐰽𐰺: kop almış kop
: 𐰽𐰺𐰽𐰺 : 𐰽𐰺𐰽𐰺 : 𐰽𐰺𐰽𐰺 : 𐰽𐰺𐰽𐰺 : 𐰽𐰺𐰽𐰺 : 𐰽𐰺𐰽𐰺

sü sülepen tört bulungdaki bodunug *kop almış kop* baz kılmış: Ordular sevk ederek dört bucaktaki halkları *hep almış, hep* (kendilerine) bağımlı kılmışlar. KT D2

<𐰽𐰺 : 𐰽𐰺𐰽𐰺>: <kop almış kop>
...𐰽𐰺𐰽𐰺<𐰽𐰺 : 𐰽𐰺𐰽𐰺> 𐰽𐰺𐰽𐰺 : 𐰽𐰺𐰽𐰺 : 𐰽𐰺𐰽𐰺 : 𐰽𐰺𐰽𐰺

sü sülepen tört bulungdaki bodunug <*kop almış kop*> baz kılmış: Ordular sevk ederek dört bucaktaki halkları <*hep almış, hep*> (kendilerine) bağımlı kılmışlar. BK D3

1.4.2. Köl Tigin Yazıtı'nda Olmamasına Rağmen Bilge Kağan Yazıtı'nda Bulunan Sözcükten Büyük Anlamli Ögeler:

Bilge Kağan Yazıtı'nın 13-14. satırlarında bulunan “: 𐰽𐰺𐰽𐰺 : 𐰽𐰺𐰽𐰺𐰽𐰺𐰽𐰺 : 𐰽𐰺𐰽𐰺𐰽𐰺 : 𐰽𐰺𐰽𐰺”, kısım ile 14-15. satırlarında yer alan “: 𐰽𐰺𐰽𐰺 : 𐰽𐰺𐰽𐰺 : 𐰽𐰺𐰽𐰺.....𐰽𐰺𐰽𐰺.....𐰽𐰺.....𐰽𐰺 : 𐰽𐰺𐰽𐰺” bölüm, Köl Tigin Yazıtı'nda yoktur:

<: 𐰽𐰺𐰽𐰺 : 𐰽𐰺𐰽𐰺𐰽𐰺 : 𐰽𐰺𐰽𐰺 : 𐰽𐰺𐰽𐰺𐰽𐰺 : 𐰽𐰺𐰽𐰺>: <kagan uçdukda özüm sekiz yaşda kaltım>

: 𐰽𐰺𐰽𐰺 : 𐰽𐰺𐰽𐰺 : 𐰽𐰺𐰽𐰺 : 𐰽𐰺𐰽𐰺 : 𐰽𐰺𐰽𐰺 : 𐰽𐰺𐰽𐰺.....|
𐰽𐰺𐰽𐰺𐰽𐰺 : 𐰽𐰺𐰽𐰺

<: 𐰽𐰺𐰽𐰺 : 𐰽𐰺𐰽𐰺𐰽𐰺 : 𐰽𐰺𐰽𐰺 : 𐰽𐰺𐰽𐰺𐰽𐰺 : 𐰽𐰺𐰽𐰺>: 𐰽𐰺𐰽𐰺 : 𐰽𐰺𐰽𐰺 : 𐰽𐰺𐰽𐰺
𐰽𐰺 : 𐰽𐰺𐰽𐰺

𐰽𐰺𐰽𐰺 : 𐰽𐰺𐰽𐰺𐰽𐰺 : 𐰽𐰺𐰽𐰺 : 𐰽𐰺𐰽𐰺𐰽𐰺

başlıgı yüküntürmiş törüg kazanıp uça barmış kangım kaganka başlayu baz kaganıg balbal tikmiş <*kagan uçdukda özüm sekiz yaşda kaltım*> ol törüde üze eçim kagan olurtı: ... başlılara baş eğdirmiş. Babam Kağan öylece devleti (kurup) yasaları koyup vefat etmiş. Babam Kağan için (Amcam Kağan) önce bağımlı Kağanı balbal (olarak) dikmiş. <*Kağan öldüğünde ben sekiz yaşında kaldım.*> (Babam Kağan öldükten sonra) yasa uyarınca amcam Kağan tahta oturdu. KT D 15-16.

Sözcüklerin İşaretlenmesiyle İlgili Karşılaşılan Farklılıklar	
Köl Tigin Yazıtı'nda	Bilge Kağan Yazıtı'nda
D3 <𐰽𐰺𐰍>	D4 𐰽𐰺𐰍
D16 <𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍>	D14 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍
D19 <𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍>	D16 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍
D20 ..𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍<𐰽𐰺𐰍>	D17 1𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍
D22 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍<𐰽𐰺𐰍>	D18 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍
D24 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍<𐰽𐰺𐰍>	D20 𐰽𐰺𐰍 : 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍
D29 <𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍> 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍	D23 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍 : 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍
D26 <𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍 : 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍>	D21 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍 : 𐰽𐰺𐰍..
D3 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍	D4 <𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍>𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍
D10 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍	D10 <: 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍>
D16 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍	D14 <: 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍>
D23 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍 : 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍	D19𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍 <: 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍>
D23 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍	D19 <𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍>
D28 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍	D23 <𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍>
D29 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍 : 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍 : 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍 : 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍	D23 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍 : 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍 <: 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍> : 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍
D21 ... : 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍 : 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍 : 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍	D18 <𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍 : 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍> 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍 : 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍

Aynı Mesajın İfadesinde Farklı Sözcük ya da Yapının Kullanılması	
Köl Tigin Yazıtı'nda	Bilge Kağan Yazıtı'nda
D7 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍 : 𐰽𐰺𐰍	D7 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍
D7 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍	D7 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍
D17 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍	D15 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍 : 𐰽𐰺𐰍
D19 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍 : 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍 : 𐰽𐰺𐰍	D16 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍 : 𐰽𐰺𐰍...
D20 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍	D17 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍
D23 𐰽𐰺𐰍 : 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍	D19 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍 : 𐰽𐰺𐰍.....
D24 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍 : 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍	D20 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍 : 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍
D24 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍 : 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍 : 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍	D20 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍 : 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍 : 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍
D24 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍 : 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍	D20 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍.....𐰽𐰺𐰍
Cümlede Sözcük/Sözcük Gruplarının Yerlerinin Değiştirilmesi	
Köl Tigin Yazıtı'nda	Bilge Kağan Yazıtı'nda
: 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍 : 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍 : 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍...	𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍 : 𐰽𐰺𐰍 [𐰽𐰺𐰍 : 𐰽𐰺𐰍] : 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍 : 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍.....
D28 𐰽𐰺𐰍𐰽𐰺𐰍 : 𐰽𐰺𐰍 : 𐰽𐰺𐰍	D22, 23 𐰽𐰺𐰍.....: .
Sözcük Grubu ya da Cümle Düzeyinde Karşılaşılan Farklılıklar	
Köl Tigin Yazıtı'nda	Bilge Kağan Yazıtı'nda
D2 𐰽𐰺𐰍 : 𐰽𐰺𐰍	D3 <𐰽𐰺𐰍 : 𐰽𐰺𐰍>

<p style="text-align: center;">*#N : *#L* : *YH> D15-16 <: *#JH : *#YD#H : ..#YH.....9#.....9# : #E#H> D17 <: *#YD : #Y# : #YH.....</p>	<p style="text-align: center;">: *#N : *#L* : *YH D13-14 : *#JH : *#YD#H ..#YH.....9#.....9# : #E#H D14-15 : *#YD : #Y# : #YH.....</p>
---	--

İlgili metin Bilge Kağan Yazıtı'na aktarılırken sözcüklerin işaretlenip işaretlenmemesiyle ilgili 16; aynı mesajın ifadesinde farklı sözcük ya da yapı kullanımıyla ilgili 9; sözcük grubu ya da cümle düzeyinde 3 değişikliğin yapıldığı, bir kelime grubunun da cümlede yerinin değiştirildiği tespit edilmiştir. Yani aktarılması sırasında metne anlamlı elemanlar düzeyinde toplam 29 müdahale yapılmıştır.

Anlamlı elemanlar düzeyinde yapılan değişiklikler genel olarak değerlendirildiğinde;

- Yazı alanının daima dikkate alındığı,
- Ana metindeki mesajın büyük oranda korunduğu,
- Sözcük düzeyinde yapılan değişikliklerin önemli bir kısmında aynı ya da yakın anlamlı sözcüklerin kullanıldığı,
- Değişikliklerin bir kısmının mesajı vurgulamak amacıyla gerçekleştirildiği,
- Ana metinden çıkarılan sözcüklerin çoğunlukla cümle içinde tekrar eden aynı ya da yakın anlamlı sözcüklerden oluştuğu,
- Bir sözcük grubunun vurgu amacıyla cümlede yerinin değiştirildiği,
- Değişiklik yapılan sözcüklerin tür itibarıyla genellikle aynı olduğu,
- Çıkarılan, eklenen ya da değiştirilen sözcüklerin ana metindeki bilgiyi değiştirecek düzeyde olmadığı,
- Metne cümle düzeyinde iki adet ekleme yapıldığı

dikkati çekmektedir.

Kaynaklar

- ALYILMAZ, C. (2005) *Orhun Yazıtları'nın Bugünkü Durumu*, Ankara.
- ALYILMAZ, C. (1994), *Orhun Yazıtları'nın Söz Dizimi*, Erzurum.
- ALYILMAZ, C. (2007), *(Kök)türk Harfli Yazıtların İzinde*, Ankara.
- BATMANOV, İ. A. (1971), *Drevnie Tyurkskie Dialekti i ih Otrajenie v Sovremennih Yazıkah Glossari: Ukazatel' Affiksov*, Frunze.
- CLAUSON, S. G. (1972), *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, Oxford.
- DOERFER, G. (1963-1975), *Türkische und mongolische Elemente im Neupersischen*, Wiesbaden.
- ERDAL, M. (2004), *A Grammar of Old Turkic*, Leiden-Boston.

- ERDAL, M. (1991), *Old Turkic Word Formation a Functional Approach to the Lexicon*, Vol. 1. Wiesbaden.
- GEMALMAZ, E. (1996), (STT'nde işaretli (/./)) "Görev Ögeleri Üzerine", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S 6, Erzurum, s. 1-4.
- GEMALMAZ, E. (1982), *Standart Türkiye Türkçesi (STT)'nin Formanlarının Enformatif Değerleri*, Erzurum.
- GEMALMAZ, E. (1998), "Standart Türkiye Türkçesi (STT) İçin Dil Bilgisi Uygulamalarında Kullanılacak İşaret ve Kısaltmalar", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S 10, Erzurum, s. 1-21.
- GEMALMAZ, E. (1980), "Türkçenin Fonemler Düzeni ve Bu Fonemler Düzeninin İşleyişi", *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi*, S 12, Ankara, s. 173-195.
- KAYA, C. (2010). "Orhon Yazıtları'nın Dikilişiyle İlgili Yeni Sorunlar", *I. Uluslararası Uzak Asya'dan Ön Asya'ya Eski Türkçe Bilgi Şöleni Bildirileri*, Afyonkarahisar, s. 135-141.
- MERT, O. (2008), "Orhun Yazıtları'nda Kullanılan İşaretsiz (/./) Görev Ögeleri", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S 38, Erzurum, s. 1-20.
- MERT, O. (2009), *Ötüken Uygun Dönemi Yazıtlarından Tes-Tariyat-Şine Us*, Ankara.
- MERT, O. (2010), "Köl Tigin ve Bilge Kağan Yazıtlarında Yer Alan Ortak Metinlerde Ünsüzleri Karşılayan Karakterlerin Kullanımıyla İlgili Karşılaşılan Farklılıklar", *I. Uluslararası Uzak Asya'dan Ön Asya'ya Eski Türkçe Bilgi Şöleni Bildirileri*, (18-20 Kasım 2009 Afyonkarahisar Türkiye), Afyonkarahisar, s. 169-190.
- MERT, O. (2011), "Köl Tigin ve Bilge Kağan Yazıtlarında Yer Alan Ortak Metinlerde Morfolojik Seviyede Karşılaşılan Farklılıklar", *Ötüken'den İstanbul'a Türkçenin 1290 Yılı (720-2010) Sempozyumu*, 3-5 Aralık 2010/From Ötüken to İstanbul, 1290 Years of Turkish (720-2010) 3th – 5th December, İstanbul, s. 431-452.
- NADELYAEV, V. M. vd. (1969), *Drevneturkskiy Slovar*, Leningrad.
- SERTKAYA, O. F. (1995), *Göktürk Tarihinin Meseleleri*, Ankara.
- TEKİN, T. (1995), *Orhon Yazıtları*, İstanbul.